

Radioaktyviųjų atliekų tvarkymas: pasiekimai ir tendencijos

Dr. Stasys Motiejūnas
RATA

Vilnius, 2011-04-26

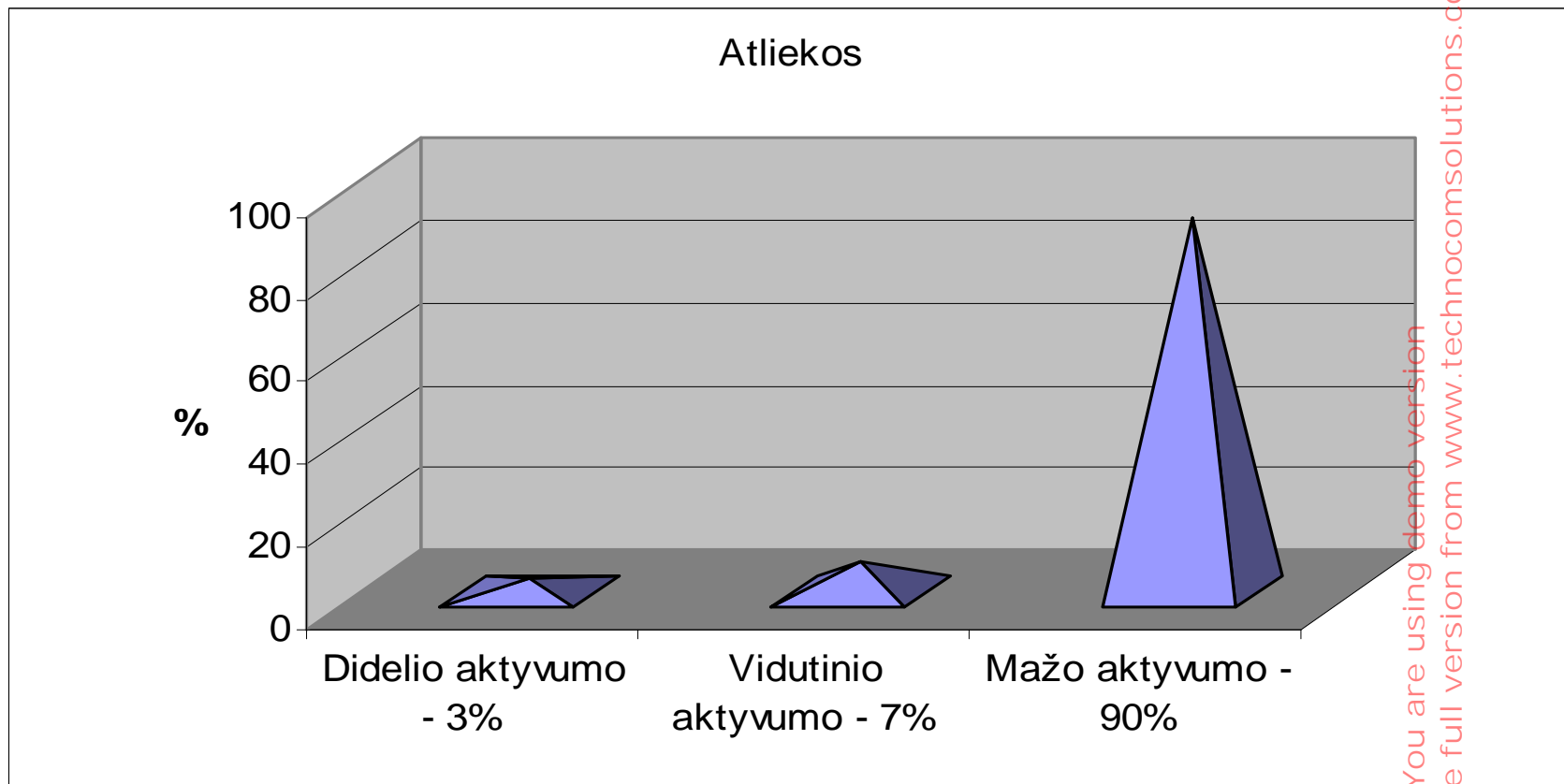

Kur susidaro atliekos?

- **Kasyba** – norint aprūpinti branduoliniu kuru vieną vidutinės galios reaktorių per metus reikia iškasti 40 – 50 tūkst. tonų urano rūdos. Išgaunant uraną, apie 96% rūdos tampa atliekomis.
- **Branduolinio kuro gamyba** – praturtinant uraną -koncentruojant ^{235}U - lieka daug nuskurdinto urano. Gaminant kurą minėtam reaktoriui per metus susidarys arti 200 tonų nuskurdinto urano.
- **Reaktorių eksploatavimas (elektros gamyba)** – tipiniam reaktoriui metams reikia apie 25 - 30 t. branduolinio kuro, kuris virsta atliekomis. Veikiant reaktoriams susidaro kietos, skystos ir dujinės atliekos. Tipiškas lengvojo vandens reaktorius per metus generuoja:
  - 25 – 30 t panaudoto branduolinio kuro
    - 99% bendro atliekų aktyvumo yra panaudotame kure
  - ir 200 – 300 mažo ir vidutinio aktyvumo atliekų
- **Panaudoto branduolinio kuro perdirbimas** – atskiriamas uranas ir plutonis. Apie 4% panaudoto kuro susidaro branduolinės reakcijos produktai ^{235}U branduoliams dalijantis susidare nuklidai. Susidaro daug įvairaus aktyvumo skystų ir kietų radioaktyviųjų atliekų. Susidaro didelio aktyvumo atliekos.
- **Reaktorių išmontavimas** – susidaro labai įvairios atliekos. Atliekų kiekiai priklauso nuo reaktoriaus tipo
- **Medicina** – naudojami žymėtieji atomai diagnostikai ir itin didelio aktyvumo uždarieji šaltiniai bei greitintuvai vėžiniams susirgimams gydyti
- **Pramonė** – dūmų detektoriai, defektostopai ir pan. Išgaunant ir transportuojant naftą, naftoje ištirpę gamtiniai radionuklidai kaupiasi ant vamzdžių sienelių
- **Moksliniai tyrimai** – dažnai naudojamos radioaktyviosios medžiagos. Tiriamųjų reaktorių atliekos panašios į energetinių, tik mažesni kiekiai

- Didžioji dalis radionuklidų yra didelio aktyvumo atliekose, tačiau jų kiekis nedidelis
- Lietuvoje virš 99 proc. radioaktyviųjų atliekų susidaro Ignalinos atominėje elektrinėje

Atliekų būviai ir jų tvarkymo principai:

Galimi atliekų būviai:

- § kietos
- § skystos
- § dujinės

Tvarkymo principai:

- § 1. CC (angl. „concentrate and contain“) – atliekos įvairiais būdais koncentruojamos, stengiantis sumažinti jų tūrį, ir izoliuojamos
- § 2. DD₁ (angl. „dilute and disperse“) – atliekos atskiedžiamos ir kuo geriau paskleidžiamos aplinkoje
- § 3. DD₂ (angl. „delay and decay“) – atliekos laikomos tol, kol trumpaamžiai radionuklidai suskils ir atliekos bus nepavojingos

CC – koncentruok ir izoliuok

- § Taikoma ir kietoms, ir skystoms, ir dalinai dujinėms atliekoms
- § Visais įmanomais būdais sumažinamas atliekų tūris ir padidinamas jų savitasis aktyvumas
  - § skystos atliekos filtruojamos ar destilijuojamos,
  - § kietos - presuojamos,
  - § degios – sudeginamos
- § Apdorotos atliekos talpinamos į vandeniui nelaidžius ilgąamžius konteinerius (kapsules) ir laidojamos žemės gelmėse ar žemės paviršiuje

DD₁ – atskiesk ir paskleisk

- § Paprastai taikoma dujinėms atliekoms, kai kada skystoms, bei kietoms
- § Taikoma tada kai neįmanoma ar netikslinga koncentruoti

DD₂ - laikyk (saugok) kol suskils

- § Tinka visoms atliekoms, kuriose yra tik trumpaamžių radionuklidų
  - § Paprastai reikia išlaikyti apie 10 pusėjimo trukmių.
  - § Per tą laiką aktyvumas sumažėja apie 1000 kartų

TATENA

saugos principai

Pamatiniai saugos tikslai ir principai yra apibrėžti TATENA Saugos Standarte 'Fundamental Safety Principles' No.SF-1, 2006

Tvarkant atliekas iš dešimties pamatinių principų yra svarbiausi du:

§ **Žmonių rizikos ribojimas (6 principas)**

§ turi būti ribojamos žmonių apšvitos dozės

§ **Dabartinės ir būsimų kartų apsauga (7 principas)**

§ Karta, kurios veikloje susidarė atliekos, tvarkydama atliekas turi stengtis taikyti praktiškus, aplinkosaugos požiūriu darnius ilgalaikius sprendimus

TATENA

saugos reikalavimai

Naujos redakcijos TATENA Saugos Reikalavimai '*Draft Safety Requirements for the disposal of radioactive waste DS 354*' nustato **25 reikalavimus**, kurių būtina laikytis tvarkant atliekas

- § Penktasis principas – **pasyvi sauga**:
atliekų kapinynai turi būti suprojektuoti, įrengti ir uždaryti taip, kad sauga būtų užtikrinama pasyviomis priemonėmis, o aktyvių priemonių poreikis būtų minimalus
  - § Atsižvelgiant į principą 'nepalikti nepagystos naštos ateities kartoms' ilgalaikė sauga neturi remtis aktyviomis priemonėmis
  - § Tačiau monitoringas yra labai svarbus saugai patvirtinti

Atliekų klasifikavimas ir klasifikavimo evoliucija

Prioritetai klasifikuojant atliekas

- § Eksploatavimo sauga
- § Ilgalaikė uždaryto kapinyno sauga

Vis didėja ilgalaikės saugos reikšmė

- § Atliekų klasifikavimo schemas kinta nuo “eksploatavimo saugos” link “uždaryto kapinyno saugos”

Kietų atliekų klasifikavimas Ignalinos AE

You are using demo version

Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

You are using demo version
Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

Atliekų grupė	Dozės galia paviršiuje mSv/h	Savitasis aktyvumas Bq/kg		Paviršiaus užterštumas dalelė/cm ² ·min	
		β	α	β	α
<u>Low Level Waste (LLW)</u>					
1	1.0 × 10 ⁻⁴ – 0.3	7.4 × 10 ⁴ – 3.7 × 10 ⁶	7.4 × 10 ³ – 3.7 × 10 ⁵	5.0 × 10 ² – 1.0 × 10 ⁴	5.0 – 1.0 × 10 ³
<u>Intermediate Level Waste (ILW)</u>					
2	0.3 – 10	3.7 × 10 ⁶ – 3.7 × 10 ⁹	3.7 × 10 ⁵ – 3.7 × 10 ⁸	1.0 × 10 ⁴ – 1.0 × 10 ⁷	1.0 × 10 ³ – 1.0 × 10 ⁶
<u>High Level Waste (HLW)</u>					
3	> 10	> 3.7 × 10 ⁹	> 3.7 × 10 ⁸	> 1.0 × 10 ⁷	> 1.0 × 10 ⁶

Atliekos klasifikuojamos pagal dozės galią

“Nauja” atliekų klasifikacija

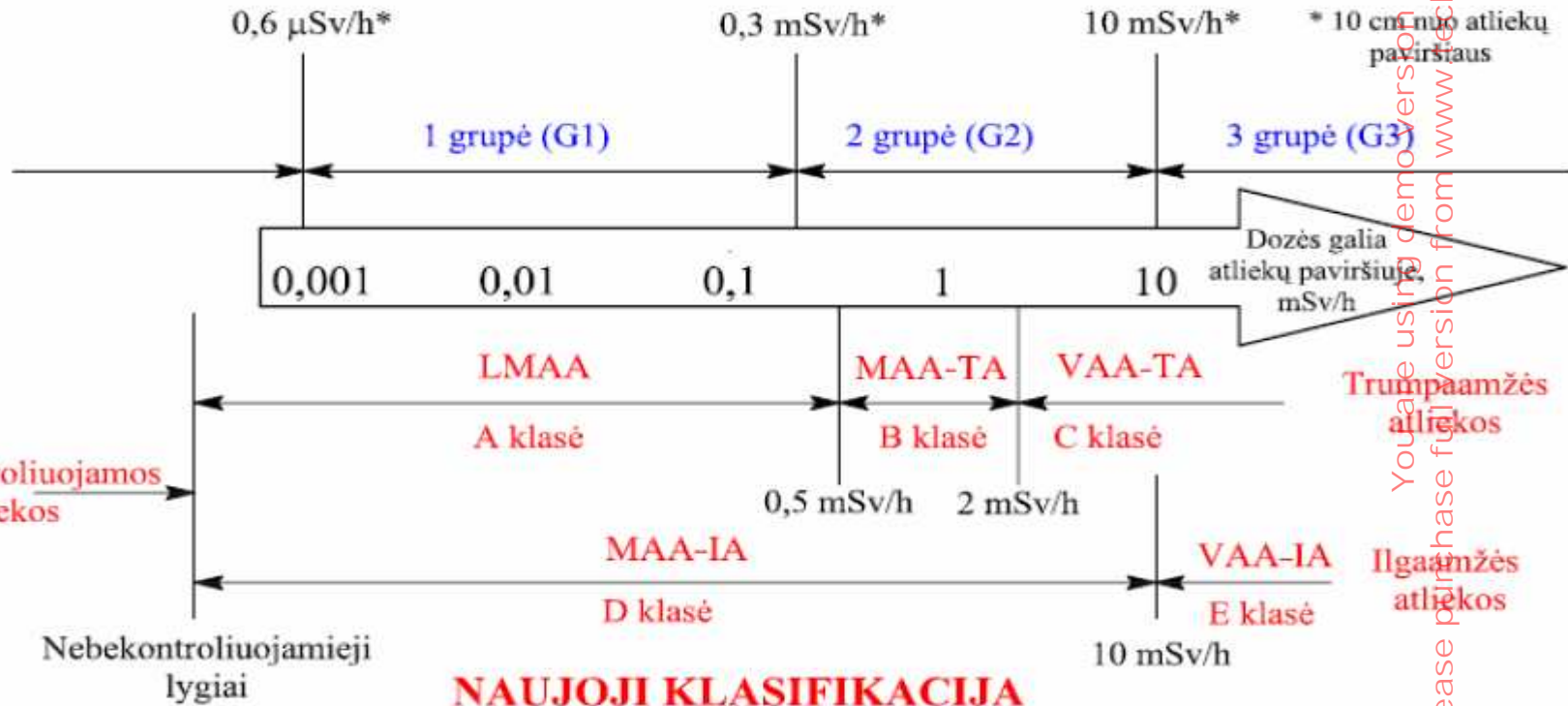
Atliekų klasė	Apibrėžimas	Abrėviavimas	Pav. dozės galia mSv/h	Apdorojimas	Laidojimo metodas
0	Nebekontr. atliekos	NA		Nereikalinga	Tvarkomos bendra tvarka
<i>Trumpaamžės mažo ir vidutinio aktyvumo atliekos</i>					
A	Labai mažo akt. atliekos	LMAA	≤ 0.5	Nereikalinga	Labai mažo aktyvumo atliekų kapinynas
B	Mažo akt. atliekos	MAA-TA	0.5-2	Reikalingas	Paviršinis kapinynas
C	Vidutinio akt. atliekos	VAA-TA	> 2	Reikalingas	Paviršinis kapinynas
<i>Ilgaamžės mažo ir vidutinio aktyvumo atliekos</i>					
D	Mažo akt. atliekos	MAA-IA	≤ 10	Reikalingas	Paviršinis kapinynas (vidutinis gylis)
E	Vidutinio akt. atliekos	VAA-IA	> 10	Reikalingas	Giluminis kapinynas
<i>Panaudoti uždarieji šaltiniai</i>					
F	Panaudoti užd. Šalt.	PUŠ		Reikalingas	Paviršinis arba giluminis kapinynas

Senosios ir naujosios klasifikacijų palyginimas

SENOJI KLASIFIKACIJA

Paremta TATENA Saugos serija Nr.111-G-1.1,
1994

Nauja atliekų klasifikavimo schema, IAEA GSG-1, 2009

You are using demo version
Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

You are using demo version
Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

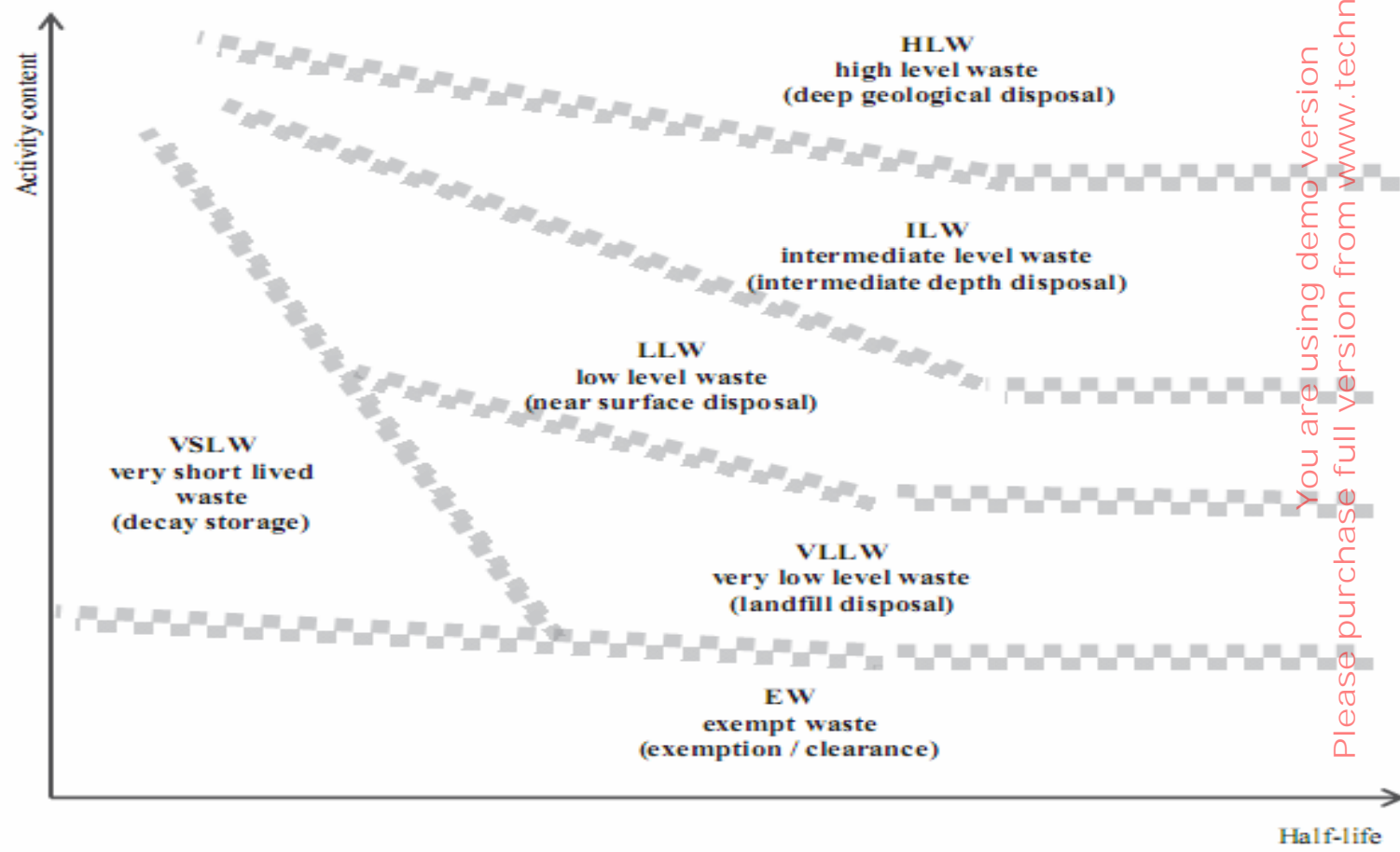

FIG. 1. Conceptual illustration of the waste classification scheme.

Atliekos klasifikuojamos pagal jų laidojimo būdą

Nauji branduolinių atliekų tvarkymo įrenginiai Lietuvoje

You are using demo version

Please purchase full version from www.technocomsolutions.com

www.technocomsolutions.com

Neišspręsta panaudoto kuro ir ilgaamžių atliekų problema

- 1 – **Panaudoto kuro saugykla**
-statoma
- 2 – **Kietų atliekų tvarkymo įrenginiai**
-statomi
- 3 – **Labai mažai aktyvių atliekų kapinynas**
-projektas parengtas
- 4 – **Mažai ir vidutiniškai aktyvių atliekų kapinynas**
-projektuojamas

Šalių pasiekimai rengiantis laidoti panaudotą kurą ir ilgaamžes atliekas

§ Jungtinės Amerikos valstijos

- § Du dešimtmečius intensyviai tyrinėjo vulkaninio tufo klodus Yucca kalnuose Nevados valstijoje, tam išleidama daugiau nei 10 milijardų dolerių
- § Pagaliau įrodžius, kad pasirinktas sprendimas yra saugus, naujojo prezidento administracija nutraukė projektą ir sukūrė "Mėlynojo kaspino komisiją", turinčią išnagrinėti problemą ir pasiūlyti galimus sprendimus
- § Svarbiausias motyvas buvo tai, kad vieta giluminiam kapinynui buvo 1987 metais Kongreso patvirtinta politiniu, bet ne moksliniu pagrindu
- § Prioritetas turėtų būti skiriamas kristaliniam pamatui arba molio uolienoms arba giluminių gręžinių koncepcijai

§ Švedija ir Suomija jau pasirinko vietas panaudotam kurui laidoti

- § Giluminiai kapinynai bus įrengti mažai tektoninių lūžių pažeistuose kristalinio pagrindo blokuose
- § Panaudotas kuras bus laidojamas taikant KBS-3 koncepciją
- § Planuoja įrengti **2020 m.** (Suomija) ir **2023 m.** (Švedija)

§ Prancūzija

- § Planuojama pradėti laidoti perdirbtą panaudotą branduolinį kurą **2025 m.**
- § Perdirbtą ir įstiklintą panaudotą kurą tikimasi palaidoti argilitinėje Callovo-Oxfordian formacijoje Bure vietovėje (dar vadinamą Meuse-Haute Marne).
- § Grafitą ir radžio atliekas laidos atskirame kapinyne

§ Europos Sąjunga skatina kuo anksčiau pradėti laidoti panaudotą kurą

- § Europos Komisija lapkričio 3 d. patvirtino branduolinių atliekų direktyvos projektą, reikalaujantį, kad **visos šalys** per keletą metų parengtų detalias giluminių kapinynų įrengimo programas:
- § **Kur? Kada? Kaip? Už kokias lėšas?**

Europos Komisija 2010 m. pasiūlė naują branduolinių atliekų direktyvą

- Nacionalinėse programose turi būti numatyta kada, kur ir kaip šalys statys giluminius geologinius kapinynus
  - Programose turi būti laidojimo būdai, įgyvendinimo grafikai ir kainos vertinimai
- Direktyva leis kelioms ES narėms dalintis bendru kapinynu, tačiau nepritars atliekų eksportui iš ES teritorijos

Ilgaamžių atliekų kiekiai

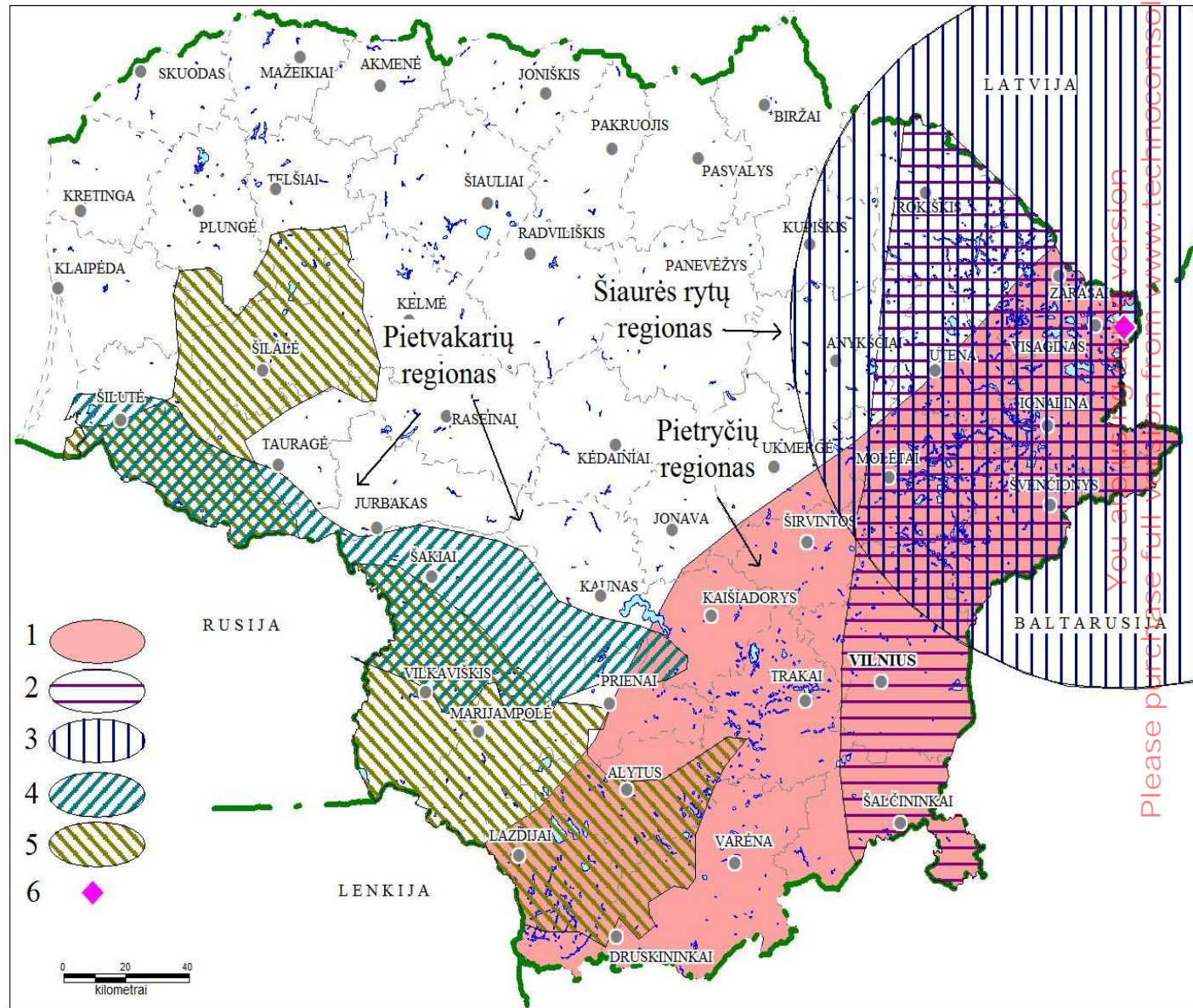

- § Preliminariais vertinimais paviršinių kapinynų priimtimumo laidoti kriterijų neatitiks šios atliekos: panaudotas branduolinis kuras, kai kurios labai aktyvios išmontuojamų reaktorių dalys, kai kurie panaudoti uždarieji šaltiniai, plutonio atliekos, radžio atliekos, nuskurdintas uranas (panaudotų šaltinių ekranai)
- § Apytiksliai atliekų kiekiai:
  - § Panaudotas kuras – apie 21 646 kuro rinklių (2500 tonų urano)
  - § Grafito atliekos ~ 2 500 m³ (3800 tonų)
  - § Išmontavimo atliekos (kuro kanalai, kontroliniai ir stabdymo strypai, kuro rinklių dalys, aktyvuotos reaktoriaus plieninės konstrukcijos ~ 3650 m³)
  - § Serpentinitas ~ 1 700 m³ (3 000 tonų)
  - § Panaudoti šaltiniai, bendras skaičius ~ 50 000 vnt.

Giluminių kapinynų įrengimui tinkamų regionų ir geologinių formacijų kartoschema

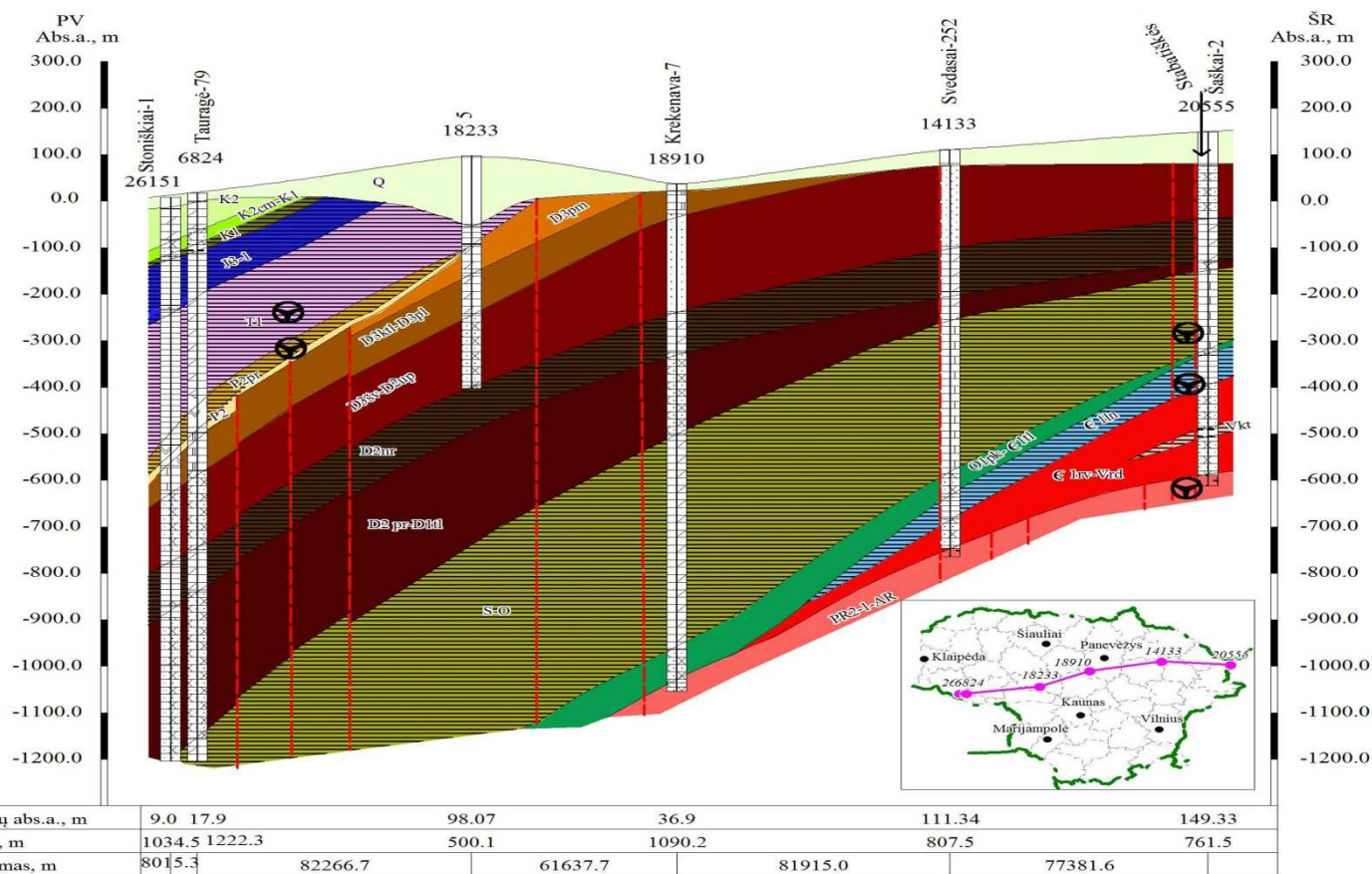
You are using demo version

Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

You are using demo version

Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

LEGENDA

	Kvartero laidžios ir mažai liadžios nuogulos		Vidurinio devono Narvos svitos nelaidžios uolienos		Smėlis
	Viršutinės kreidos laidžios uolienos		Vidurinio devono Pernu svitos-Apatinio devono Tilžės horizonto laidžios uolienos		Molis
	Viršutinės kreidos Cenomanio aukšto-apatinės kreidos laidžios uolienos		Siltūro-ordoviko nelaidžios uolienos		Smiltainis
	Apatinės kreidos nelaidžios uolienos		Apatinio ordoviko Pakerorto horizonto-apatinio kambro Talso horizonto laidžios uolienos		Aleurolitas
	Juros nelaidžios uolienos (pietvakarinėje dalyje su laidžių uolienų tarpsluoksniais apatinėje dalyje)		Apatinio kambro Lontovo serijos nelaidžios uolienos		Mergelis
	Apatinio triaso nelaidžios uolienos		Apatinio kambro Rovno horizonto-vendo Redkino horizonto laidžios uolienos		Klintis
	Viršutinio permio Priegliaus svitos nelaidžios uolienos		Vendo Kotlino svitos nelaidžios uolienos		Anhidritas
	Viršutinio permio laidžios nuogulos		Viršutinio proterozojaus-archėjaus laidžios uolienos		Kristalinės uolienos
	Viršutinio devono Pamūšio svitos uolienos		Lūžis		
	Viršutinio devono Ketlerių svitos-Pliavių horizonto laidžios uolienos		Stratigrafinė riba		
	Viršutinio devono Šventosios svitos-Upninkų serijos laidžios uolienos		Gręžinys ir jo Nr.		
			Orientacinė kapinyno vieta regiono		

Geologinių formacijų regioninės slūgsojimo sąlygos

Alternatyva – laidojimas giluminiame 5 km gylio gręžinyje

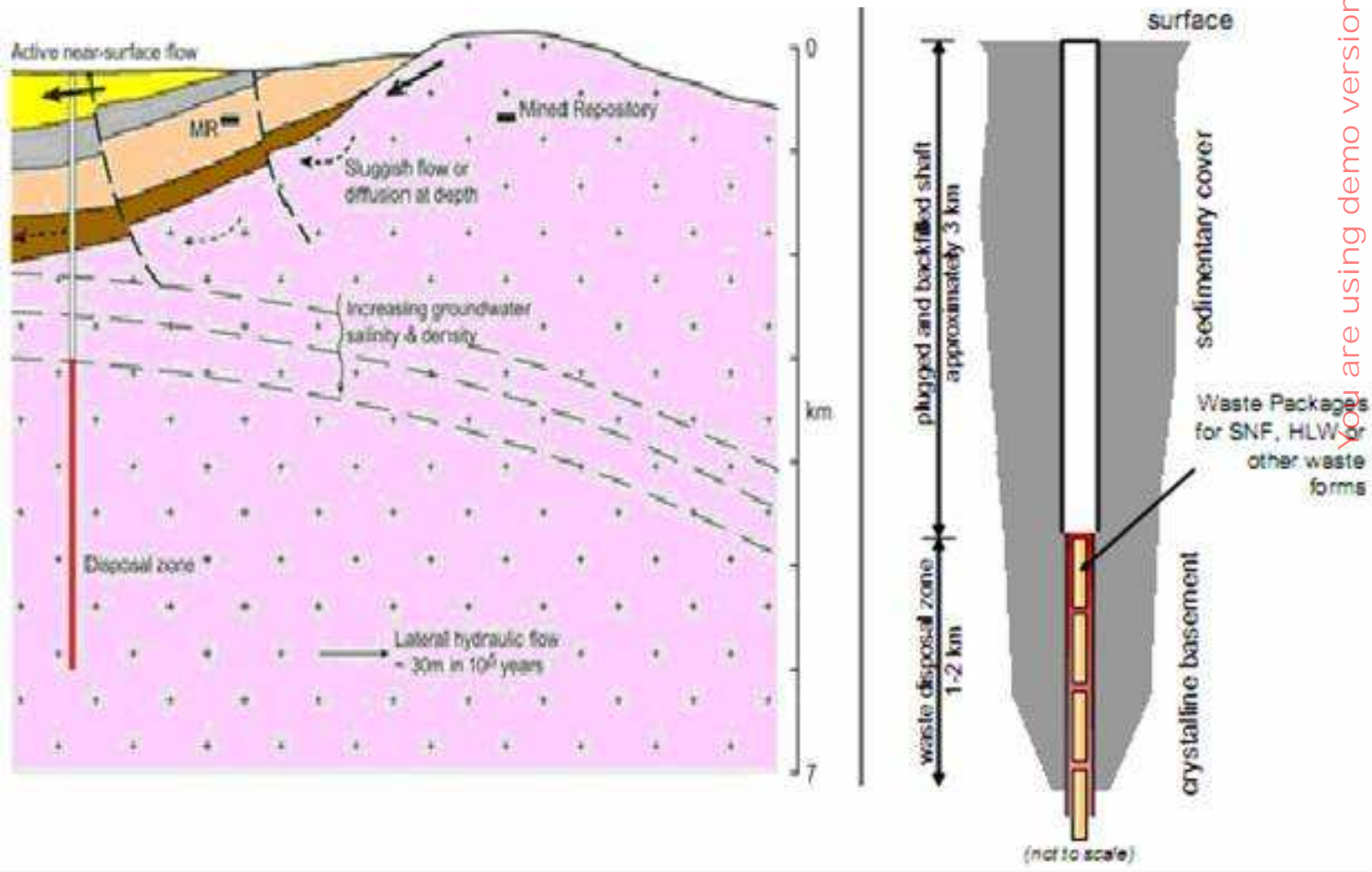
- § Progresas gręžiant giluminius gręžinius (daugiausiai dujoms ir naftai išgauti) leidžia naujai pažvelgti į šį metodą
- § Taikant šiandienines technologijas įmanoma įrengti iki 30–50 cm skersmens gręžinius, skirtus radioaktyviosioms atliekoms ir kurui
  - § Kaip alternatyvą sustabdytam JAV kapinyno projektui ši metoda siūlo *Sandia National*

Giluminio gręžinio koncepcija pagal N. Chapman ir F. Gibb

You are using demo version

Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

You are using demo version

Please purchase full version from www.technocompsolutions.com

Radioaktyviųjų atliekų laidojimo strategija

Atsižvelgiant į atliekų savybes jos gali būti laidojamos tokiuose kapinynuose:

- § giluminiame kapinyne, tinkamame panaudotam kurui laidoti (apie 500 m gylyje)
  - § tuneliai molingose uolienose,
  - § arba kristaliniame pamate
- § kapinyne vidutiniame gylyje (keleto dešimčių metrų gylyje)
  - § tinkamas vidutinio ir mažo aktyvumo ilgaamžėms atliekoms laidoti
- § mažo skersmens gręžinyje (apie 100 m gylio),
  - § tinkamas nedideliame kiekiui atliekų (panaudotiems uždariesiems šaltiniams) laidoti
- § giluminiame gręžinyje (nuo 3 iki 5 km gylyje)
  - § tinka panaudotam kurui laidoti kristalinio pamato uolienose

Laidojimas dviejuose atskiruose kapinyuose

- § Ignalinos atominėje elektrinėje yra planuojamas gana didelis vidutinio aktyvumo ilgalaikių atliekų kiekis ir jos galėtų būti laidojamos jau po 10–20 metų,
  - § gali būti tikslinga šiems atliekoms įrengti atskirą kapinyną
- § Taip būtų išvengta ilgalaikio atliekų saugojimo išlaidų
- § Panaudoto kuro kapinyno statyba būtų kuriam laikui atidėta

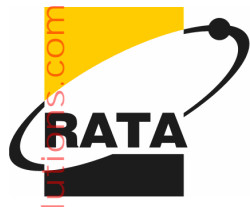

2004 metais pasiūlytas kapinyno įrengimo grafikas

Uždaviniai	Pradžia, metai	Pabaiga, metai
• Planavimas ir pradiniai tyrimai	2002	2025
• Tyrimai ir kūrimas, saugos įvertinimas	2025	2067
• Kuro patalpinimas į vario kanistrus gamyklos statyba	2035	2064
• Kapinyno vietos parinkimas ir jos tyrimai	2027	2037
• Įrenginių žemės paviršiuje statyba	2031	2067
• Kapinyno statyba - požeminiai darbai	2036	2066

You are using demo version

Please purchase full version from www.technocomsolutions.com

Ačiū!

You are using demo version

Please purchase full version from www.technocomsolutions.com

